

3. Mathilde Bajer

Du lytter til en podcast produceret af Talk Town i samarbejde med Nationalmuseets medie Vores Tid.

Hvem er den største kvinde i dansk kvindebevægelse nogensinde?

Jeg mener i hvert fald, at Mathilde Bajer var den kvinde, som trak det største læs, og som var med hele vejen fra start til slut.

Jeg hedder Asger Juhl. Velkommen til Danskere, der ændrede historien. Den store dansker i dag hedder Mathilde Bajer. Vi starter i 1871 på Nørrebro i København. Korsgade. Mathilde er 34 år. Vi kigger lige nu ind ad vinduet til en lille lejlighed. Derinde løber der børn rundt, og så sidder der fem voksne bøjet over bordet og skriver på nogle dokumenter. De er i gang med lige nu at stifte en forening, som vil ændre danmarkshistorien. Det er vores hovedperson i dag, Mathilde Bajer. Og så er det tre andre kvinder, to skolelærerinder og en kvindelig journalist. Og så er det Mathildes mand, Frederik Bajer, som er tidligere officer og sidder i Folketinget. Og det, de gør her, det har afgørende betydning for det samfund, vi kender i dag.

Ole, vil du prøve at give os navn og titel?

Mit navn er Ole Mortensøn, og jeg er historiker, uddannet på Københavns Universitet. På mine pensionsdage her har jeg så fortsat min interesse for historie og kulturhistorie, og det har medført, at jeg fik øje på et ægtepar, som jeg syntes var blevet skrevet ud af historien, og som jeg syntes var meget interessante for os alle sammen. Og derfor skrev jeg en biografi om dem. Ægteparret hedder Frederik og Mathilde Bajer.

Lad os prøve at starte fortællingen i 1871 i den lille lejlighed i Korsgade på Nørrebro i København. Hvis jeg forestiller mig Mathilde Bajer sidde i lejligheden, hvordan ser der så ud?

Lejligheden var en lavborgerlig lejlighed i et kvarter. Det indre Nørrebro var på det tidspunkt sådan lidt af et rabarberkvarter, kan man måske på nogle punkter sige. Og i Korsgade var der altså et hus, som de rykkede ind i. Det var en lidt større lejlighed. Så

man skal forestille sig, at Frederik og Mathildes hjem var et pænt, lavborgerligt hjem med møbler og så videre. Og Frederik havde et skrivebord, og der var så også værelser til børnene. Og i det hele taget et ordentligt og pænt hjem. Og i dette hjem mødtes så i 1871 nogle ligesindede, nogle andre kvinder, sammen med Mathilde og Frederik. De havde fået den idé - og det er ideer, vi snakker om her; Det er ideer, der vokser; Det er ideer, der bliver til noget fantastisk - at kvinder skulle ligestilles med mænd på alle områder. Og det gjaldt arbejde, og det gjaldt jo jura - altså hvordan og hvorledes kvinders forhold var. Og de kvinder de satte sig så sammen i den her lille lejlighed i Korsgade 56, og så startede de det, der senere blev Dansk Kvindesamfund. Det var ikke ret mange mennesker. Det var altså et ægtepar og så tre andre kvinder.

Kan du prøve at male et billede af Mathilde Bajer, som på en eller anden måde er i gang med at stifte det her?

Hun var som mange kvinder dengang husmor og mor, og det var jo sådan set de borgerlige kvinders destinationen eller bestemmelse, at de skulle føre slægten videre, de skulle stifte familie, de skulle opdrage børnene og i det hele taget sørge for, at familien fungerer. Men Mathilde var anderledes. Ikke fordi hun ikke kunne passe sit huslige arbejde, men hun ville noget mere. Allerede fra ung af syntes hun, at det var en urimelighed, at "vi kvinder," som hun sagde, "vi har de samme byrder som mændene, men vi har ikke de samme rettigheder. Hvordan kan det være? Det er en uretfærdighed." Det ville hun ikke finde sig i. Og det var hun jo ikke ene om at tænke på dengang. Men det var en ny tanke. Vi lever i en tid, hvor de borgerlige kvinder var ligesom sat op på en piedestal, og de skulle helst ikke foretage sig noget praktisk, og de skulle jo helst holde sig fra alt, hvad der havde med politik og økonomi og den slags ting at gøre. Deres vigtigste interesse var jo mange gange at læse bøger og digte og sådan noget og på den måde også være kultiverede damer for deres ægtemænd.

Så der sidder et ægtepar, Mathilde og Frederik, og tre andre kvinder. Hvor gammel er Mathilde på det her tidspunkt? 34?

Ja.

Hvordan ser hun ud på det tidspunkt?

Hun er en køn kvinde, sådan velklædt. Og hun har sådan et mildt udtryk, synes jeg. Hun er mørkhåret og lidt slank. En kvinde, som man måske ikke ville lægge mærke til sådan specielt på gaden. Men hvis man kigger lidt på hendes øjne, og især når hun bliver ældre, så kan man se, at der er meget livsklogskab i de øjne.

Mathilde Bajer, som sidder inde i sin lejlighed her som 34-årig, er født i 1837 i Herlufmagle på Midtsjælland. Hun er gift med sin mand, Frederik Bajer, som jo også sidder i lejligheden i dag. Og Fredrik Bajer er en helt særlig skikkelse, som sammen med Mathilde ikke bare er med til at stifte den danske kvindebevægelse, men faktisk også den danske fredsbevægelse. De er et makkerpar, som går igennem livet og bakker hinanden op i alt. Frederik er gammel officer, veteran fra krigen i 1864, og der er to spor i disse to menneskers liv. Den ene er kampen for fred, og den anden kamp er den, de kæmper lige nu - de i hvert fald starter lige nu: kvindekampen. Hvorfor stifter de Dansk Kvindesamfund?

Det gør de, fordi de vil ligestille mænd og kvinder i det danske samfund, og den ligestilling eksisterer ikke. Den eksisterer ikke på arbejdsmarkedet. Den eksisterer ikke inden for jura. Den eksisterer ikke i politik. Ingen kvinder havde stemmeret. De kunne ikke vælge nogen til Rigsdagen. De var helt afskåret fra det. Inden for sådan noget som jura, der var det sådan, at kvinder for eksempel, der giftede sig med en mand, og som havde formue - i det øjeblik, de underskrev ægteskabet, så var formuen faktisk mandens. Kvinderne måtte også finde sig i, for eksempel at manden - patriarken - han bestemte, at nu skulle lille Søren eller lille Lise måske til en skole et eller andet mærkeligt sted eller i pleje eller andet sted. Det bestemte manden. Kvinden havde sådan set juridisk set ingen ret over børnene.

Og hvorfor ville de gerne ligestilles?

Fordi det var en uretfærdighed Som Matilde så klart sagde: "Vi har de samme pligter som mændene. Det er os, der bærer familien. Det er os, der betaler skat og så videre og så videre. Hvorfor Søren har vi ikke de samme rettigheder? Det er en uretfærdighed." Og uretfærdighed har jo altid fået folk til at rejse sig op og sige, "Nu kan det være nok. Nu vil vi fremad. Vi har også noget på hjerte."

Og hvordan kommer de så fremad, da de har stiftet Dansk Kvindesamfund i lejligheden i Korsgade på Nørrebro i 1871? De rejser sig, må vi gå ud fra, fra bordet og går i gang med arbejdet.

Det gør de jo ved at organisere sig. De prøver at få endnu flere kvinder til at melde sig ind i Dansk Kvindesamfund. De går ud og holder foredrag. De indkalder til møder. De inviterer nogle af tidens interessante personer for at holde foredrag. Det kan være jurister. Det kan være om litteratur og så videre. De prøver i det hele taget at skabe opmærksomhed omkring kvindesagen og sammenhold. Og så prøver de igennem de politiske kanaler at få flyttet de grænsepæle, der er. De prøver at sige til alle politikerne, "Vi kvinder vil også have medbestemmelse over vores egen formue, for eksempel. Vi vil også have medbestemmelse over politiske forhold. Og vi kvinder vil selvfølgelig også kunne uddanne os." Kvinder kunne ikke uddanne sig. De kunne ikke komme på universitetet. De kunne ikke tage en længere uddannelse.

Og hvilken rolle spiller Mathilde Bajer i den her kamp?

Hun spiller den rolle som en formandsspiller i sådan en organisation. Det vil sige, hun leder hele denne organisation i starten af Dansk Kvindesamfund. Men så sker der jo noget. Der er ikke noget, der går nemt her i tilværelsen. Og kvinderne var jo ikke enige. Kvinderne kom fra forskellige miljøer, og de var forskellige steder i deres tilværelse. De kvinder, som blandt andet var dygtige og intelligente men var gift med indflydelsesrige mænd, de oplevede en bremse i kraft af, at manden han sagde, "Hør nu her, det vil jeg ikke sanktionere. Det vil jeg ikke være med til. Du bliver nødt til at gøre sådan og sådan." En af de ting, som Dansk Kvindesamfund stille og roligt tog ud af deres program, det var kvinders stemmeret, og det var på grund af, at der var en frygt blandt de her kvinder, som havde en vis forbindelse til de ledende kredse i landet, at man ville kolliderer, at man derved ville sætte kvindesagen på stop eller pause, fordi så ville mændene blive aggressive og stoppe kvindebevægelsen. Det kan man jo diskutere, om det var den rigtige holdning. Mathilde var ikke af den holdning. Hun havde en helt anden holdning. Hun havde den holdning, at kvinder skulle have stemmeret, og det var der mange andre i Dansk Kvindesamfund med hende, der også havde. Og hvad gjorde de? De dannede en ny forening. De gik ikke ud af Dansk Kvindesamfund, men de dannede en egen forening, som var mere radikal, og som forfulgte de ideer, som de mente var rigtige. Og det var netop stemmeretten.

Hvad hed den forening?

Den hed Kvindelig Fremskridtsforening, og der blev Mathilde også formand. Det var sådan, at hun trak sig tilbage fra Dansk Kvindesamfund af en anden grund, som også er markant for Mathilde. Mathilde var internationalist. Hun så ikke kvindesagen i Danmark som en kamp for danske kvinder. Kvinderne i hele verden, kvinderne i Europa, de kæmpede samme sag. Og der fandtes en international kvindesammenslutning. Og der meldte Mathilde sig ind som den allerførste i hele Danmark og i måske hele Norden. Men igen var der ikke enighed blandt de danske kvinder. Nogle af dem oplevede jo, at det politisk set ville være for farligt at tilslutte sig denne kvindelige internationale forening, fordi der var en del af de kvinder, som var i den internationale forening, som faktisk var socialister. Og vi skal huske på, at i årene omkring 1870-1871, der var Pariserkommunen, og der var nogle blodbade, og det var forfærdeligt. Og mange af disse danske borgerlige kvinder sagde, "Uha, nej. Uf! Det er jo forfærdeligt. Vi vil slet, slet ikke sættes i forbindelse med en international forening, som har noget som helst med det her at gøre." Og de tvang faktisk Mathilde til at trække sig tilbage fra det internationale samarbejde meget mod hendes vilje. Men Mathilde var også en god taktiker, og hun var dygtig til at læse situationen, så hun trak sig som formand, og så fortsatte hun sit arbejde og blev ved med at kæmpe for stemmeret - men altså fra en anden plads.

Så hun trak sig som formand fra...

Fra Dansk Kvindesamfund. Og så blev hun formand for Kvindelig Fremskridtsforening. Og de udgav et blad, "Hvad vi vil," som i mange år kom til at sætte kursen fremad for den danske kvindebevægelse, hvor imod Dansk Kvindesamfund holdt sig lidt tilbage. De var sådan lidt forsigtige, og de skulle nødig træde nogen over tæerne. De andre buldrede derudad.

Kan du sige noget om, hvordan Mathilde Bajer var i sit arbejde? Hvordan hun agerede med andre mennesker?

Det kan jeg jo kun indirekte. Men jeg kan jo læse ud af de breve og hendes forbindelse med disse mange andre kvinder og i øvrigt også mænd, at hun var ualmindeligt venlig. Som jeg sagde før, så var hun god til at tale med folk. Der var flere gange, hvor hun

kom på kollisionskurs med nogle af de her kvinder. Og nogle af dem var nogle skrappe damer, altså. Men Mathilde havde en evne til at bøje af og lytte og til at formilde dem, faktisk. Så hun kom aldrig nogensinde på rigtig kant med nogen af de mennesker, som ikke havde den samme mening som hende selv. Og hendes hjem var altid åbent for alle mulige mennesker, som kom. Og det skrev man så også om, at hun var jo en fantastisk husmor, fordi mens hun stod og strøg tøjet, så kunne hun altså indlede en debat med en eller anden besøgende kvinde, som havde noget på hjerte. Og de var altid velkomne.

Hjemmet her i lejligheden på Nørrebro i Korsgade bliver et samlingspunkt, et samlingspunkt for kvinder som vil have ligestilling i Danmark. Og Mathilde Bajer er et naturligt midtpunkt i det her fællesskab. Folk kommer ind og ud ad døren, og Mathilde Bajer er jo husmor, samtidig med at hun er kvindeforkæmper, så det er ikke sjældent, at hun står og rører i gryden eller lægger lidt tøj sammen, mens hun lægger planer for, hvordan kvinder i Danmark skal opnå ligestilling med mændene. Lad os prøve at tale om powerparret Mathilde og Frederik. Og hvad er det, der står på deres gravsted?

"Fælles om alt." Og Fredrik Bajer, hendes mand, skrev jo sine erindringer, og i de erindringer skriver han, at "Alt hvad jeg har gjort, og alt det, der står for min regning, det står lige så fuldt ud for Mathildes regning. Vi var et i alt." I samtiden var Frederik og Mathildes forhold usædvanligt, fordi sammenlignet med de mænd, som hendes kvindelige åndsfæller var gift med, så var Frederik jo en helt, helt anderledes mand. Han var jo en mand, der accepterede kvinderne og ville kæmpe for kvinderne. Han var en mand, der lyttede. Og han var jo en mand, som ville dele med kvinderne. Og det var der jo ikke ret mange andre mænd, der gjorde. Så han var på den måde en ener, og på den måde var deres ægteskab også temmelig unikt i samtiden, fordi de var en slags moderne mennesker, hvor der var et ligebyrdigt forhold. Og det var der ikke ret mange andre steder.

Og han er helt ombord i kvindesagen. Men de kæmper også en anden kamp, som vi slet ikke har talt om, hvor hun også er helt ombord i den kamp. Hvad er det for en kamp, de kæmper parallelt med kvindesagen?

Det er den kamp, som hedder fredssagen og fredsbevægelsen i Danmark. Og det er en kamp, som udspillede sig... Der skal vi lige forstå, at Danmark var jo i 1864 blevet et meget lille land. Vi havde mistet Sønderjylland, hertugdømmerne, og vi befandt os i en

politisk meget farlig situation i et Europa, hvor der var nogle stormagter, som havde meget store militære apparater. Det var i samtiden et problem, som optog næsten alle danske mennesker, som prøvede at se lidt fremad. Og de tænkte, "Hvad vil der ske med Danmark? Kan vi fortsætte som et land, eller bliver vi opslugt måske af Tyskland? Hvad skal vi gøre?" Det spørgsmål blev stillet også i Rigsdagen, og der var to svar på det. Det ene svar var, at man måtte gøre København så stærk, at tyskerne ikke lige kunne erobre København. Det var den ene holdning. Den anden holdning var, at vi skal forsvare hele Danmark. Det er hele Danmark, vi skal forsvare. I stedet for de to synspunkter var der faktisk et tredje nyt synspunkt, og det var det, som Fredrik Bajer propagerede for. Og det var synspunktet, at Danmark skulle tilslutte sig den bevægelse, der var i Europa, som var en fredsbevægelse, og hvor visse lande erklærede sig neutrale. De ønskede ikke at deltage i det her krigsspil, som hele tiden foregik. Og det var det helt nye, at man altså havde en mand, der rejste rundt i Danmark og sagde, "Nej, vi skal ikke opruste. Vi skal ikke have en masse kanoner omkring København. Og nej, vi kan ikke forsvare Danmark ved at bevæbne hele befolkningen. Nej, vi skal erklære os neutrale, og så må den stå dér. Vi skal ikke lægge os ned. Vi skal have et militær, men der er ikke noget mål i at være deltager i sådan en kæmpe konflikt." Og det endte såmænd også med, at en stor del af de militære bekendtskaber og mennesker, han havde omkring dette spørgsmål, de gav ham ret. Og Danmark forfulgte en neutral politik.

Når vi fortæller historien om Mathilde Bajer, så er det historien om danmarkshistoriens måske største kvindesagsforkæmper, men det er også historien om en kvinde, der kæmpede for fred. I sin samtid fik Frederik - manden - æren. Men i virkeligheden ved vi nu, at det er en ære, der skal deles mellem både Mathilde og Frederik. Og det hele kulminerer en dag i efteråret 1908, da det ringer på døren til den lille lejlighed i Korsgade, hvor de stadigvæk bor, og der står en mand med et telegram. Vil du prøve at beskrive, hvad det er der sker den her dag i 1908?

Ja, der sker det, at Frederik får et telegram om, at han er blevet Nobelpristager. Han har vundet fredsprisen, Nobels fredspris, sammen med sin gode svenske ven Arnoldson, Der går ikke så lang tid, så ringer det på døren, og straks så er der jo så en mand udenfor, som beder om at få en samtale med Frederik. Mathilde åbner døren, og så siger hun, "Er det for at gratulere, eller er der tale om et interview?" "Begge dele," siger journalisten så. Så marcherer han ind i lejligheden, får lov til det, og så sætter Frederik og journalisten sig.

Hvorfor vandt Frederik Bajer Nobelprisen?

Det gjorde han på grund af sit langvarige arbejde for fredssagen, og det er altså den fredssag, som vi lige har været inde og tale om. Han stiftede Danmarks Fredsforening i 1882, og han arbejdede fra Folketingets talerstol for fredssagen, og han fik lavet noget, der hed Interparlamentarisk Forening, hvor politikere i Danmark og i Europa mødtes for netop at undgå, at man kom i konflikt - for at forstå hinanden.

Hvor stor en andel har Mathilde Bajer i Nobels fredspris?

Det var Frederik, der fik prisen, men der er ingen tvivl om, at han mente - med rette - at hun havde lige så fuld ret i denne her. Altså, hvis man ser på hendes deltagelse i deres rejser sammen og... hun var jo også med i de organisationer, der hed Kvinder for fred ... Så er det en sandhed. Men det var jo også Frederik, der modtog prisen. Det var jo kun én person. Og derfor selvfølgelig var det Frederik, som var den første person. Men uden Mathilde havde det næppe kunnet lade sig gøre. Og for familien betød det jo også en meget stor fremgang, fordi Mathilde var husmor, og hun var ikke velhavende, og han var folketingsmand. Og det betød, at de havde en meget lille indkomst. Pludselig så fik de jo en pæn stak penge fra Nobels fredspris. Og det gjorde, at de rykkede ud af det problematiske felt, som for familien hed, "Hvordan får vi råd til at sende børnene i skole? Og hvordan får vi råd til at rejse til de her konferencer? Og så videre og så videre." Pludselig så var der mere ro på, og den ro benyttede de også til at fremme fredssagen og til at hjælpe forskellige mennesker.

Deres fredagskamp kulminerer på sin vis her. Men den anden kamp, Mathildes kamp for ligestilling, den kamp, der startede i 1871, da hun som 34-årig stiftede Dansk Kvindesamfund, den er ikke slut endnu. Og den kamp er heller ikke kulmineret endnu. Det sker først syv år senere. Vi skruer tiden frem til den 5. juni 1915. Hvad foregår der dér?

Ja, der foregår jo det, at Dansk Kvindesamfund i anledningen af den nye grundlovs underskrivelse har arrangeret et stort kvindeoptog, som bevæger sig fra Østerport, Esplanaden, og gennem Amaliegade op til Amalienborg. Og det var Dansk Kvindesamfund, som nu kunne faktisk fejre den sejr, de endelig efter 45 års arbejde havde vundet. Nemlig kvindernes stemmeret. Den nye grundlov gav kvinderne stemmeret. Dermed indførte

den jo også folkestyret i Danmark. For man kan jo ikke have et folkestyre, hvor halvdelen af befolkningen ikke har ret til at stemme. Det er jo ikke et folkestyre. Og det blev selvfølgelig fejret. Dansk Kvindesamfund havde fundet nogle af deres unge, smukke kvinder til at gå fanevagt. Forrest kom så fanebæreren, og bagefter kom så selve fanevagten, og de var klædt helt i hvidt med røde bandolerer, så de var sådan lidt i de danske farver, og disse gik jo selvfølgelig på række. Og derefter fulgte så de honoratiores, der havde kæmpet igennem mange år for kvindesagen, deriblandt Mathilde Bajer. Og efter dem kom så hele skaren af tusindvis af kvinder, der var kommet for at fejre denne her begivenhed, at nu havde de danske kvinder fået stemmeret.

Ved vi, hvordan Mathilde Bajer så ud den dag?

Ja, det ved vi, fordi vi har fotografier af hende. Hun var en ældre, lidt svær dame, som havde taget sit bedste kluns på - en flot, sort kjole, som var oppe i tiden. Og oppe i tiden var jo også store hatte, så hun havde sådan en pænt stor hat på. Og hun gik så arm i arm med nogle af hendes medkombattanter. Blandt andet Jutta Bojsen-Møller er hun fotograferet sammen med. Det var en stor dag for de kvinder, fordi endelig, langt om længe, havde de nået deres mål. Det kan man jo ikke rigtig beskrive, hvordan den glæde havde været, men den havde været stor. Så det var en glad junidag i danmarkshistorie.

Hvordan slutter det? Hvor går det hen, og hvad der sker?

Ja, det opløses jo.

Det er mere: Det er på vej hvorhen?

Det er på vej fra Esplanaden til Amalienborg Slotsplads. Og det er dér, at Dansk Kvindesamfund bliver modtaget af kongen. Man havde jo allerede tidligere sammen med Rigsdagen, regeringen, underskrevet grundloven. Der havde kongen underskrevet grundloven. Og det var så en cadeau til Dansk Kvindesamfund, at man modtog dem. Men kvinderne var ikke ydmyge, og kongen var ikke udelt tilfreds med den forandring, der var sket. Han var stadigvæk en konservativ herre, som holdt på, at kvinder - det var nu bedst, at de holdt sig hjemme.

Hvordan er det, der foregår her 5. juni 1915... Hvilken betydning har det, når man kigger tilbage til den dag i 1871, hvor de sidder i lejligheden og laver de afsluttende dokumenter for at stifte Dansk Kvindesamfund?

Det har jo en kolossal betydning, fordi det var ikke kun det, at man fik stemmeret. Kvinder fik jo adgang til universiteter, og kvinder fik jo kommunal stemmeret i 1908, og der opstod jo en hel række organisationer, som støttede kvindesagen, blandt andet også fagforeninger, som jo gik ind og sørgede for, at kvindelige syersker eller trykkeriarbejdere eller andre fik lønforhøjelser, så de prøvede at komme op på det samme, som de mandlige arbejdere havde. Altså, det var en hel samfundsbevægelse, hvor man kom frem til et samfund, hvor der var mere lighed. Det var ikke 100 procent lighed på den måde, men det var meget mere lige. Og alene det, at kvinderne kunne stemme, det betød jo, at politikerne måtte lægge deres programmer om. For eksempel Socialdemokratiet, som jo måske ikke havde været superiororienteret mod kvindernes ligeberettigelse, de rettede ind nu, og en af de første ministerier fik jo Nina Bang som kvindelig minister i 1924. Og på den måde så blev kvindesagerne også - altså det med børn og det med omsorg, sundhed og pleje af ældre og sådan noget - det blevet jo draget ind i dansk politik på en helt anden måde, end det havde været før. Mændenes verden, de konservative mænds verden, var en helt anden end den verden, der åbnede sig i 20'erne og 30'erne.

Frederik Bajers Plads findes jo. Og der er endda også en statue. Hvor er Mathilde Bajers Plads henne?

Den er der jo ikke.

Har hun en gade så?

Hun har ingen gade, nej. Men vi kan jo finde en gade, måske.

Hvad mener du?

Kan man ikke finde en gade til Mathilde Bajer? Det må kunne lade sig gøre. En ny gade.

Bør man det?

Det kunne jeg godt tænke mig.

Dette var historien om en af de helt store danskere, Mathilde Bajer, som stiftede Dansk Kvindesamfund i 1871, og som en ældre dame nåede at opleve, at kvinderne fik stemmeret. Det er også historien om et dansk power-par, som hver især men også sammen skabte store forandringer i Danmark. Mit navn er Asger Juhl, og den her podcast er produceret af Talk Town i samarbejde med Nationalmuseets medie Vores Tid.

Du har lyttet til en podcast produceret af Talk Town i samarbejde med Nationalmuseets medie Vores Tid.